

περιεχόμενα

Περιεχόμενα	vii
Πίνακας σχημάτων	xii
Προλογικό σημείωμα	xvii
1. Πληροφορία, πληροφόρηση & τεχνολογία	1
Πληροφορία:Ο όρος	3
Πληροφορία:Χαρακτηριστικά	5
Επικοινωνία	11
Γνώση	12
Πληροφόρηση	15
Συμβατικό περιβάλλον πληροφόρησης	23
Συμβατικό περιβάλλον:Οι λειτουργίες	25
Αναζήτηση & Εντοπισμός	26
Καταγραφή	26
Δημιουργία	27
Δημοσίευση	28
Διακίνηση	30
Λειτουργικοί εταίροι & ρόλοι	31
Δημιουργός	33
Εκδότης	34
Διαθέτης	36
Υπηρεσία πληροφόρησης	38
Χρήστης	39
Πορεία της πληροφορίας	41
Προσέγγιση της πληροφορίας	42

2. Η διαχείριση της πληροφορίας: Ιστορική προσέγγιση	51
Σύστημα διαχείρισης της πληροφορίας	51
Το βιβλίο	54
Από τη μονάδα στη συλλογή	56
Η βιβλιοθήκη	58
Βιβλιοθήκη: Οι αρχές	59
Η τυπογραφία	62
Τυπογραφία: Η συμβολή	63
Τυπογραφία & πληροφόρηση	64
Σύστημα πληροφόρησης: Η δημιουργία	65
Βιβλιοθήκη: Εξέλιξη & εξειδίκευση	67
Από το τεκμήριο στην πληροφορία	70
Τεκμήριο: Το περιεχόμενο	71
Η πρόσβαση στο περιεχόμενο του τεκμηρίου	73
Από τη Βιβλιοθηκονομία στην Επιστήμη της Πληροφορίας	76
3. Τεχνολογική υποδομή της πληροφορίας: Εξέλιξη, πραγματικότητα & τάσεις	79
Υπολογιστική τεχνολογία: Οι αρχές	80
Ο Η/Υ στη βιβλιοθήκη	83
Αυτοματοποίηση βιβλιοθηκών: Οι φάσεις	85
Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου και MARC	89
Αυτοματοποίηση βιβλιοθηκών: Η αρχή της πορείας	92
Υπολογιστικά συστήματα: Η εξέλιξη	96
Αυτοματοποίηση βιβλιοθηκών: Η συνεργατική προσέγγιση	104
Συστήματα με το κλειδί στο χέρι	106
Ολοκληρωμένα συστήματα	107
Η συμβολή της αυτοματοποίησης	112
Δίκτυα & Διαδίκτυο	114

Βιβλιοθήκες & «Δίκτυα»	117
Δικτύωση υπολογιστικών συστημάτων	120
Διαδίκτυο:Οι υπηρεσίες	123
Ο Παγκόσμιος Ιστός	129
Υπερκείμενο	130
Διαδίκτυο:Η κοινωνική διείσδυση	142
Η συμβολή της Βιβλιοθηκονομίας	145
Το MARC	145
Τα πρότυπα της βιβλιογραφικής περιγραφής	148
Το Z39.50	151
Τα πρωτόκολλα ILL	155
Δόμηση, ανάλυση και κωδικοποίηση τεκμηρίων	161
Η SGML και οι υλοποιήσεις της	163
HTML	167
XML	167
Άλλες «γλώσσες» κωδικοποίησης δεδομένων	176
Αυτοματοποίηση βιβλιοθηκών: Οι σύγχρονες τάσεις	177
4. Τεχνολογία & Πληροφόρηση: Η νέα σύνθεση	181
Γενικά χαρακτηριστικά	181
Ψηφιακό υλικό	186
Ψηφιακό δημοσίευμα: Η ορολογία	187
Ψηφιακό δημοσίευμα: Χαρακτηριστικά	189
Πνευματική δημιουργία	192
Δημοσίευση & Διακίνηση	195
Συμβατική & ψηφιακή δημοσίευση: Οι διαφορές	196
Ψηφιακή δημοσίευση: Χαρακτηριστικά	200
Ηλεκτρονικό βιβλίο	205
Ηλεκτρονικά περιοδικά	212
Το σύγχρονο μοντέλο δημοσίευσης	223

Οργάνωση & Επεξεργασία	225
Το υλικό	225
Προβλήματα οικονομικής διαχείρισης	233
Έλεγχος αυθεντικότητας & ακεραιότητας	234
Διαχείριση πνευματικών δικαιωμάτων	236
Διατήρηση ψηφιακού υλικού	237
Από την «κατοχή» στην «πρόσβαση»	238
Έλεγχος ποιότητας & αξιοπιστίας	240
Οι υπηρεσίες πληροφόρησης	244
Βιβλιοθήκες: Η σύγχρονη τυπολογία	246
Εικονική βιβλιοθήκη	248
Υβριδική βιβλιοθήκη	249
Ψηφιακή βιβλιοθήκη	252
Επεξεργασία του υλικού	257
Μεταδεδομένα	260
Dublin Core	267
Resource Description Framework	268
Μεταδεδομένα & νέο περιβάλλον πληροφόρησης	270
XML	272
METS	273
MODS	275
Από το MARC στην XML	277
Χρήση και αξιοποίηση της πληροφορίας	279
Αποδόμηση της βιβλιοθήκης	282
Υπηρεσίες πληροφόρησης: Ο νέος ρόλος	284
Εικονική παροχή πληροφόρησης	288
5. Προς ένα νέο μοντέλο διαχείρισης της πληροφορίας	291
Υβριδικός χαρακτήρας	298
Διάχυση ρόλων	298
Λειτουργική αποδόμηση τεκμηρίου	299

Νέοι τρόποι συγγραφής & χρήσης	300
Ενιαίος χώρος πληροφόρησης	300
Διαχείριση της Γνώσης	309
Βιβλιογραφία	317
Ευρετήριο	347

Διαθέτης

Ο ρόλος του διαθέτη, ο οποίος αντιστοιχεί στο κυρίως εμπορικό τμήμα της όλης διαδικασίας και, ουσιαστικά, στο τμήμα εκείνο που μεταφέρει το δημοσίευμα στον τελικό κοινωνικό καταναλωτή, υλοποιείται, παραδοσιακά, από το λειτουργικό εταίρο, που είναι γνωστός ως Βιβλιοπωλείο. Όπως είναι γνωστό, ο ρόλος του βιβλιοπώλη είναι από τους πρώτους που αποκτούν διακριτή υπόσταση στο πλαίσιο της σταδιακής εξέλιξης και διαμόρφωσης του συμβατικού περιβάλλοντος δημοσίευσης²⁷.

Ο ρόλος του βιβλιοπώλη εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά σημαντικός σήμερα, με ένα τεράστιο δίκτυο βιβλιοπωλείων ποικίλων μεγεθών να διακινεί με επιτυχία το δημοσίευμα από τον παραγωγό στο χρήστη. Αυτό υποβοηθείται, ασφαλώς, από την πληθώρα τεχνικών και μέσων που έχει, στο μεταξύ, αναπτύξει ένα συνεχώς εξελισσόμενο περιβάλλον διαχείρισης της πληροφορίας και του δημοσιεύματος²⁸.

Στην πράξη, το σύστημα διάθεσης λειτουργεί σε τρία διαφορετικά επίπεδα, όπως απεικονίζεται διαγραμματικά στο ακόλουθο σχήμα 9. Τα δύο πρώτα από τα επίπεδα αυτά εκπροσωπούν αυτό που θα λέγαμε χον-

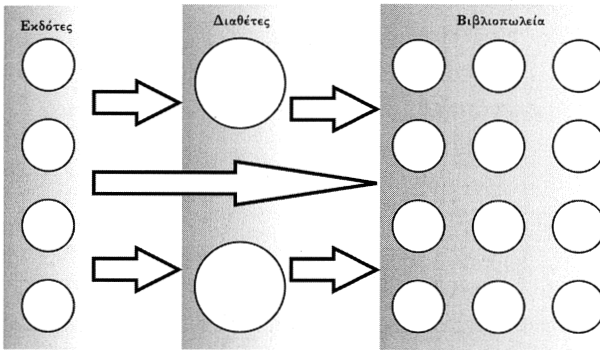
τών αποτελούν μικρές εκδοτικές επιχειρήσεις. Βλ. σχετικά DAVID J. BROWN (comp.), *Electronic Publishing and Libraries: Planning for the Impact and Growth to 2003*, London : Bowker- Saur, 1996, σ. 63.

27. Για μια συνολική και περιεκτική προσέγγιση της ιστορικής εξέλιξης των θεμάτων που αφορούν τα της παραγωγής, διακίνησης και χρήσης της κυριότερης, από πολιτισμική άποψη, μορφής δημοσιεύματος, του βιβλίου, βλ. FREDERIC BARBIER, *Ιστορία του Βιβλίου*, Αθήνα : Μεταίχμιο, 2002.

28. Μια γενική θεώρηση της ποικίλης τεχνολογίας σε επίπεδο προτύπων, εργαλείων, μεθόδων κλπ. που υποστηρίζει τη διακίνηση του δημοσιεύματος στο σύγχρονο περιβάλλον πληροφόρησης βλ. στον Γ. Δ. ΜΠΩΚΟΥ, *Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης*, Αθήνα : Παπασωτηρίου, 2001.

δρική διάθεση του δημοσιεύματος. Η χονδρική διάθεση υλοποιείται είτε από τους εκδότες, οι οποίοι ενσωματώνουν και τη λειτουργία του διαθέτη, διακινώντας το

Συμβατικό κύκλωμα διακίνησης του δημοσιεύματος

Σχήμα 9

δημοσίευμα κατευθείαν στο βιβλιοπωλείο, είτε από ειδικευμένους διαθέτες.

Οι τελευταίοι αποτελούν εμπορικές επιχειρήσεις που προέκυψαν από τη βαθμιαία ανάπτυξη, εξέλιξη και επέκταση του βιβλιομπορίου, προκειμένου να διευκολυνθεί η διακίνηση και να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας, ειδικά από εκδότες με περιορισμένες δυνατότητες αποτελεσματικής παρέμβασης στο θέμα της διακίνησης. Η λιανική διάθεση του δημοσιεύματος στον τελικό χρήστη, φυσικό πρόσωπο ή συλλογικό όργανο, υλοποιείται από το εκτεταμένο δίκτυο των βιβλιοπωλείων²⁹.

Υπνοείται και δεν χρειάζεται να διευκρινισθεί ειδικά εδώ ότι η λειτουργική περιγραφή του σχήματος διάθεσης είναι εξαιρετικά γενικευτική. Δεν υπεισέρχεται, έτσι, σε ειδικές μορφές σχέσεων και διάθεσης δημο-

29. Για μια συνοπτική θεώρηση της σύγχρονης εικόνας του θέματος της διάθεσης βλ. DESMOND CLARKE, «Book Distribution: A Transatlantic Comparison», *Logos*, 10, 2 (1999) 92-95.

σιευμάτων που προκύπτουν μεταξύ των λειτουργικών εταιρών του συστήματος ένεκα ποικίλων λόγων οικονομικού, οργανωτικού κλπ. χαρακτήρα. Δεν χρειάζεται, για παράδειγμα, να γίνει εδώ λόγος για την απευθείας διακίνηση δημοσιευμάτων από τον εκδότη ή το διαθέτη στις βιβλιοθήκες (τελικό καταναλωτή), χωρίς τη μεσολάβηση του βιβλιοπωλείου, για τις ειδικές συμφωνίες διάθεσης που προκύπτουν μεταξύ εκδοτών ή/και διαθέτων και κοινοπραξιών βιβλιοθηκών κλπ.

Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί εδώ ότι η αποτελεσματικότητα του όλου συστήματος διάθεσης είναι άμεσα εξαρτημένη από το διαθέσιμο αριθμό και τη δυνατότητα διακίνησης ενός πεπερασμένου αριθμού φυσικών αντικειμένων. Αυτό σημαίνει, πρακτικά, ότι το θεωρητικό σχήμα υποδεικνύει την πορεία του δημοσιεύματος, αλλά δεν σημαίνει ότι το κάθε δημοσίευμα θα έχει τον ίδιο εύκολο δρόμο προς τον τελικό ενδιαφερόμενο χρήστη ή και το αντίστροφο.

*Υπηρεσία
πληροφόρησης*

Η οργανωμένη και αποτελεσματική πρόσβαση του χρήστη στο δημοσίευμα ή την πληροφορία εξασφαλίζεται από την παρέμβαση του συστήματος των υπηρεσιών πληροφόρησης, το οποίο και αποτελεί τον τελευταίο λειτουργικό εταίρο στην όλη διαδικασία παραγωγής και προώθησης του δημοσιεύματος στον ενδιαφερόμενο τελικό χρήστη. Ο λειτουργικός αυτός εταίρος αποτελεί, όπως είναι ευνόητο, και το κύριο ενδιαφέρον αυτής της εργασίας, μια και έχει την αποκλειστική ευθύνη της διαχείρισης των τεκμηρίων και των πληροφοριών με στόχο την αποτελεσματική χρήση και εκμετάλλευσή τους.

Τις αλλαγές σε αυτό το τμήμα της όλης διαδικασίας ενδιαφέρεται να εντοπίσει αυτή η εργασία, είναι όμως φανερό ότι οι οποιοδήποτε παράγοντες αλλαγής επηρεάζουν τη διαδικασία στο σύνολό της, ενώ, από την άλλη μεριά, είναι περισσότερο από εμφανές ότι η μορφή

και η λειτουργία του συστήματος αυτού καθορίζεται άμεσα από τη μορφή και τη λειτουργία των υπολοίπων.

Τα βασικά συστατικά στοιχεία του υποσυστήματος αυτού, που μπορούμε να αποκαλούμε, γενικά, «Υπηρεσίες πληροφόρησης», περιλαμβάνουν, σε ό,τι αφορά τη συμβατική μορφή του περιβάλλοντος που εξετάζουμε τώρα, τις παραδοσιακές βιβλιοθήκες παντός είδους, τις ποικίλες αρχαιακές υπηρεσίες, τα κέντρα τεκμηρίωσης, τις τράπεζες δεδομένων και, τέλος, ποικίλες, λιγότερο τυπικές μορφές υπηρεσιών που διαχειρίζονται πληροφορίες και παρέχουν πληροφόρηση. Τα της εξέλιξης και διαμόρφωσης της δομής και του αντικειμένου του συγκεκριμένου αυτού υποσυστήματος θα δούμε αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Σημαντικός λειτουργικός εταίρος του όλου συστήματος είναι ο χρήστης της πληροφορίας και διότι είναι ο στόχος και το αντικείμενο της όλης διαδικασίας, αλλά και γιατί οι δυνατότητες, οι αδυναμίες, οι συνήθειες και οι ανάγκες του, μεταξύ άλλων, καθορίζουν αποφασιστικά τη μορφή του όλου συστήματος.

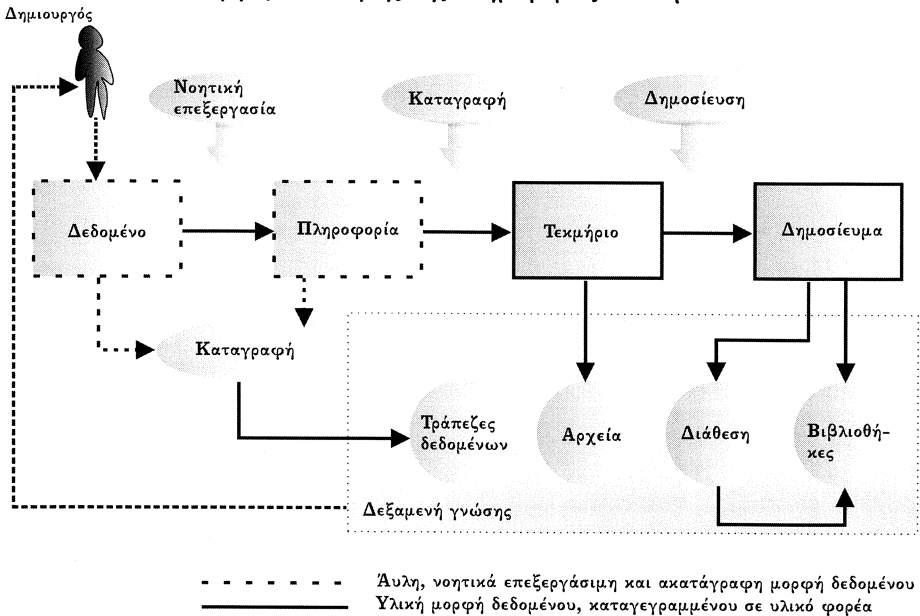
Χρήστης

Στην έννοια του χρήστη του οποιουδήποτε συστήματος πληροφόρησης, τόσο του συμβατικού, όσο και του υπό διαμόρφωση, που επιχειρείται να σκιαγραφηθεί στην παρούσα εργασία, περιλαμβάνονται, αρχικά και κατά κύριο λόγο, όλοι εκείνοι που αποτελούν και δημιουργούς πληροφορίας και τεκμηρίων, όπως αναλύθηκαν ήδη παραπάνω. Στην ίδια κατηγορία περιλαμβάνεται, βέβαια, και οποιοδήποτε μέλος του κοινωνικού συνόλου, το οποίο, για τον οποιοδήποτε λόγο χρειάζεται, μόνιμα ή περιστασιακά, πληροφορίες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν, σε ό,τι αφορά, κυρίως, τις διαγραφόμενες εξελίξεις και αλλαγές, οι μορφές και η πορεία διακίνησης της πληροφορίας στο συμβατικό περιβάλλον πληροφόρησης. Όπως φαίνεται στη διαγραμματική απεικόνιση του ακόλουθου σχήμα-

τος 10, η πληροφορία, με την έννοια και τη μορφή του γνωστικού δεδομένου που αναλύθηκε προηγουμένως, παρουσιάζεται, στο πλαίσιο της γραμμικής διαδικασίας

Μορφές διακίνησης της πληροφορίας: Η πορεία

Σχήμα 10

που έχει ήδη αναλυθεί, με δύο διαφορετικές, διακριτές μορφές. Η πρώτη περίπτωση αποτελεί μια άυλη εκδήλωση της πληροφορίας, με τη μορφή του διαθέσιμου, του παραγόμενου ή του εντοπιζόμενου από τη νόηση γνωστικού δεδομένου, το οποίο είτε προκύπτει είτε αποτελεί αντικείμενο νοητικής επεξεργασίας από το δημιουργό της πληροφορίας.

Είναι προφανές ότι το απλό και σε άυλη μορφή δεδομένο δεν αποτελεί πληροφορία και δεν μπορεί να απασχολήσει, με κανένα τρόπο, το σύστημα πληροφόρησης. Το απλό δεδομένο, πάντως, όπως εντοπίζεται, για παράδειγμα, από μια ερευνητική ή πειραματική δια-

δικασία, μπορεί να καταγραφεί και να δημιουργήσει τεκμήριο, το οποίο είναι ενδεχόμενο να οδεύσει προς σχετικές τράπεζες πρωτογενών δεδομένων και να αποτελέσει υλικό ενδιαφέροντος του συστήματος πληροφόρησης.

Η νοητική επεξεργασία άυλων δεδομένων δημιουργεί, όπως έχουμε ήδη συζητήσει, πληροφορίες, οι οποίες, στην άυλη, νοητική τους μορφή εξακολουθούν να μην έχουν ενδιαφέρον για το σύστημα πληροφόρησης. Η δεύτερη περίπτωση αφορά την καταγραφή της πληροφορίας, η οποία, πλέον, δημιουργεί τεκμήριο, το οποίο, από μόνο του, ενδιαφέρει το έργο της πληροφόρησης.

Σε γενικές γραμμές, για το τεκμήριο υπάρχουν δύο δρόμοι: ο πρώτος είναι να παραμείνει, αδημοσίευτο, στο περιβάλλον του δημιουργού, και να οδεύσει, ενδεχομένως και με κάποιο τρόπο, στη συνέχεια, σε κάποια αρχειακή υπηρεσία. Ο δεύτερος είναι εκείνος της δημοσίευσης και, στη συνέχεια, της διακίνησης και διάθεσής του στο έργο της πληροφόρησης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται και στο σχετικό σχήμα, η πορεία της πληροφορίας προς και στο εσωτερικό του συστήματος πληροφόρησης αποκτά ουσιαστική σημασία και ύπαρξη, για το έργο της πληροφόρησης, μόνο στο πλαίσιο ενός παγιωμένου και καταγεγραμμένου ή/και δημοσιευμένου συνόλου πληροφοριών, που είναι γνωστό ως «έργο», «τεκμήριο» ή «δημοσίευμα».

Σημειώνεται, δηλαδή, ότι η πρόσβαση στη μεμονωμένη και εμπεριεχόμενη στο τεκμήριο πληροφορία δεν είναι δυνατή για το χρήστη, παρά μόνο με τους όρους, τους περιορισμούς και στην έκταση που θα επέτρεπε κάτι τέτοιο το χρησιμοποιούμενο σύστημα ή υπηρεσία πληροφόρησης. Σε επόμενο κεφάλαιο θα δοθούν περισσότερες πληροφορίες για μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν από το συμβατικό σύστημα πληροφόρησης, προκειμένου

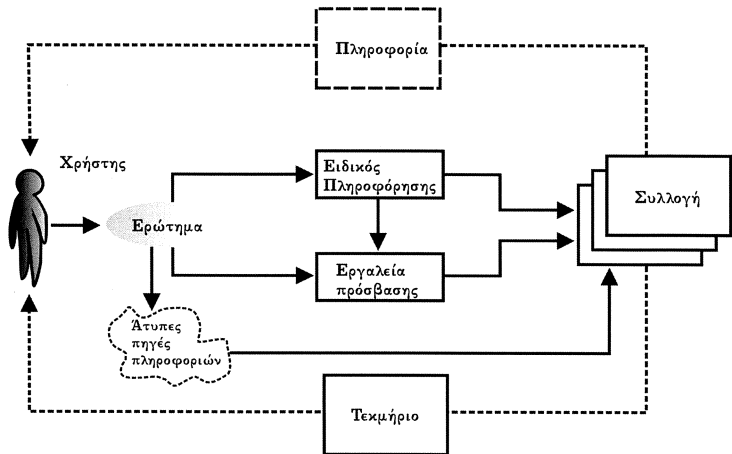
Πορεία της
πληροφορίας

Προσέγγιση της πληροφορίας

να αντιμετωπισθεί η εγγενής αυτή δυσκολία της, κατ' εξοχήν, έντυπης και παγιωμένης μορφής αποτύπωσης και διακίνησης της πληροφορίας.

Η προσέγγιση και απόκτηση της πληροφορίας ή του τεκμηρίου που περιέχει την πληροφορία από τον ενδιαφερόμενο χρήστη γίνεται στη βάση μιας διαδικασίας, η οποία μπορεί να απεικονισθεί, με ιδιαίτερα απλουστευμένη μορφή, στο ακόλουθο σχήμα 11. Η έναρξη της διαδικασίας πραγματοποιείται όταν για το χρήστη προκύψει μια λιγότερο ή περισσότερο σαφής

Η προσέγγιση της πληροφορίας

Σχήμα 11

ανάγκη για κάποιο τεκμήριο ή πληροφορία. Υπονοείται και δεν χρειάζεται να τονισθεί ιδιαίτερα εδώ ότι ο όρος «χρήστης» περιλαμβάνει όλο το εύρος των ενδεχόμενων χρηστών, από τον εξειδικευμένο ερευνητή μέχρι τον ενδιαφερόμενο απλώς για κάποιο ανάγνωσμα της περιόδου των διακοπών.

Από την άλλη πλευρά, η «ανάγκη» του χρήστη μπορεί να κινείται σε ένα ανάλογο ευρύ φάσμα: μπορεί